

Оролов С., Оторбаева Э., Жумабек кызы Ж.

Оролов Султан – аспирант, С. Нааматов атындагы НМУ
Оторбаева Э. – магистрант, С. Нааматов атындагы НМУ
Жумабек кызы Ж. – магистрант, С. Нааматов атындагы НМУ

**МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ ОКУУ ПРОЦЕССИНДЕ БААЛООНУ
УЮШТУРУУНУН РОЛУ ЖАНА ОРДУ**

**РОЛЬ И МЕСТО ОРГАНИЗАЦИИ ОЦЕНИВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ
ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

**THE ROLE AND PLACE OF THE ORGANIZATION OF ASSESSMENT IN THE
PROCESS OF PRESCHOOL EDUCATION**

***Аннотация.** Бул макалада мектепке чейинки билим берүү мекемелериндеги баалоо процессинин өзгөчөлүктөрү талданат. Автор бала бакчалардагы баалоону уюштуруунун ролуна жана ордуна көңүл бурушат.*

***Аннотация.** В данной статье анализируются особенности процесса оценивания в дошкольных образовательных учреждениях. Автор акцентирует внимание на роли и месте организации оценивания в детских садах.*

***Abstract.** This article analyzes the features of the evaluation process in preschool educational institutions. The author focus on the role and place of the organization of assessment in kindergartens.*

***Түйүндүү сөздөр:** баалоо, бала бакча, окуу, орун, процесс, роль, уюштуруу.*

***Ключевые слова:** оценивание, детский сад, обучение, место, процесс, роль, организация **Key words:** assessment, kindergarten, learning, place, process, role, organization.*

Жогоруда педагогикалык баалоонун жалпы түшүнүктөрүн чечмелеп, адабияттарга илимий талдоо жүргүздүк. Бул параграфта мектепке чейинки окутуу процессинде баалоонун кандай принциптерине таянуу керектиги, окутууда баалоо кандай милдеттерди аткарат, анын ролу тууралуу сөз болмокчу.

Окутуу процессинде балдардын окуу жетишкендиктерин баалоонун принциптерин жана функцияларын аныктоо – бул эң негизги методологиялык маселелер. Баалоочу ишмердүүлүк эмнеге багытталган, эмне аныкталышы керек, анын ичинде балдардын билимин баалоодо эмнеге таянат, анын милдети кайсы – мына ушул маселелерди чечүү анын окуу, математиканы окутуудагы ролун жана ордун аныктай алат.

Балдардын окуу жетишкендиктерин баалоодо өзүнө таандык принциптерге да ээ. Принциптер – бул эрежелердин системасы, идеялар, жетекчиликке алынуучу нормативдик жоболор, талаптардын жыйындысы. Принциптер – бул жетектөөчү жоболор болгондуктан, алар кандайдыр бир ишмердүүлүктү уюштурууда жетекчиликке алынышы керек. Булар коюлган максатка жетүүдөгү ишмердүүлүктү жөнгө салууга жардам берет. Принциптер теориялык жана практикалык ишмердүүлүктөрдүн ортосундагы байланышты камсыз кылышат.

Жогорудагы педагогикалык баалоонун принциптерин аныктоого арналган адабияттарды талдоонун негизинде балдардын окуу көндүмдөрүн билимдерин баалоодо үчүн педагогикалык баалоонун төмөнкүдөй принциптери

жетекчиликке алынышы керек деп эсептейбиз: объективдүүлүк, системалуулук, бирдиктүү талап кылуучулук, маалыматтуулук, ар тараптуулук, жекече жана тарбиялык мүнөз, себептүүлүк.

Баалоонун объективдүүлүгү – окуу, математиканы окутуунун чыныгы абалын бурмалай турган жана окуучуларды тактыкка, тыкандыкка тарбиялоонун маанисин төмөндөтө турган жаңылыш факторлорду болтурбоо, алардын алдын алуу. Баалоонун объективдүүлүгү көптөгөн факторлордон көз каранды. Адабияттарды талдоо жана практиканы жалпылоо, объективдүүлүктүн негизин төмөнкүдөй иш-аракеттер түзөрүн белгиледи:

- баалоочу каражаттарды (математикалык, окуу көндүмдөрүн боюнча тапшырмалар жана суроолор, тесттер, анкеталар, сурамжылоолор) илимий жактан негиздөө;
- баалоочу критерийлерди жана көрсөткүчтөрдү так аныктоо;
- ар кандай баалоочу процедураларды (көзөмөлдөө, өлчөө, анкета алуу, сурамжылоо) бири-бири менен айкалыштыруу;
- мугалимдин бардык Балдарга бирдей жана достук мамиледе болуусу; □ четтеп кетүүнүн чыныгы себептерин ачып көрсөтүү; □ келечектеги иш-аракеттерди прогноздоо жана долборлоо.

Башталгыч мектепте окуу, математиканы, окуу сабактарында окутуунун бардык этаптарында баалоону уюштуруп туруу түшүнүгү системалуулук принцибинин мааниси. Бул принцип баалоодоого комплекстүү мамиле кылууну талап кылат, мында баалоодонун ар кандай формалары, методдору жана каражаттары бири-бири менен айкалышкан жана бирдиктүү түрдө колдонулат.

Кээ бир учурларда бир балдарга жеңил, экинчисине татаал суроо-тапшырма туш келип калат. Ал эми балдардын билими бирдей балл менен бааланышы керек. Ошондуктан бардык Балдарга бирдиктүү талап коюлуусу керек (Лордкипанидзе Д.О., Гургенидзе Д.Х., Ельникова Г.В.). Баалоону уюштуруу сөзсүз түрдө бирдиктүү программалык талаптарга баш ийиши керек, ал эми билимди баалоо бирдиктүү баалоо критерийинин негизинде ишке ашырылышы керек. Окуучулар кайсы математика сабагында билимдерди жана канчалык деңгээлде билиши керек экендиги тууралуу маалымдалышы зарыл.

Билимди өздөштүрүү процессин башкаруу теориясы (Н.Ф.Талызина) баалоодо маалыматтуулук принцибинин зарыл экендигин аныктайт. Бул принцип окуу, математиканы окутууда төмөндөгүдөй талаптарды коет:

- кайтарым байланыш аркылуу балдардын билиминин абалы жөнүндө маалымат дайыма алынып турушу керек;
- алынган маалымат балдардын билимин түзөтүү максатында колдонулушу зарыл; □ өзүн-өзү баалоону уюштуруу максатында билиминен алынган жыйынтыктар жөнүндө Балдарга маалымдалып турушу керек.

Ар бир окуучу өзүнүн жана жолдошторунун билим деңгээли жөнүндө маалыматка ээ болуп турушу керек [4]. Маселен, баалоодо процессинде аныкталган балдардын абалы салыштырууга мүмкүн болушу керек. Бул принципти ишке ашыруу үчүн баалоочу текшерүүлөрдүн жыйынтыгы жарыяланып, кызыкдар адамдардын катышуусунда алар талдоого алынып, кемчиликтерди жоюунун перспективдүү пландары түзүлүшү керек. Бул окуу процессинде атаандаштыкты, намыстуулукту жаратат.

Баалоодо балдардын өздөштүргөн билимдери, алардын билгичтигинин жана көндүмдөрүнүн калыптандырылышы аныкталат. Бул ар тараптуулук принцибин жаратат (Ельникова Г.В.) [3]. Ар тараптуулук принцибин жетекчиликке алуу менен, мугалим:

- өздөштүрүлгөн билимдердин көлөмүн текшерет (окуу, математиканын объектилери жана билимдин элементтери, математикалык түшүнүктөр, мыйзамдар, ой жүгүртүүлөр ж.б.у.с.);
- билимди өздөштүрүү деңгээлин аныктайт;
- билимдин сапатын аныктайт (толуктугун, туруктуулугун, тереңдигин, ийкемдигин ж.б.у.с.).

Баалоодо дайыма жекече мүнөздө болот (Гургенидзе Д.Х., Лордкипанидзе Д.О., Ельникова Г.В.) [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**; 3; 5]. Оозеки же фронталдык урамжылоодо, математикалык текшерүү иштеринде, экзамендерде же зачеттордо – дайыма жеке балдардын билими аныкталат. Бул – баалоонун мыйзам ченемдүүлүгү. Жекечелүүлүк принциби төмөнкүлөрдү аныктоону шарттайт:

- окуучу окуу материалы боюнча эмнени билет;
- балдардын билим деңгээли канчалык;
- окутуу процессинде окуучу эмнени өздөштүргөн жок;
- эмне үчүн анын билимдеринде кемчиликтер бар, себеби эмнеде; □ билиминдеги кемчиликтерди жоюу үчүн эмне кылуу керек.

Демек, бул принциптин мааниси – ар бир балдардын өзгөчөлүгүн мугалимдин терең жана жакшылап үйрөнүүсүндө турат.

Тарбиялуулук принциби окутуунун бирдиктүү билим берүүчү, өнүктүрүүчү жана тарбиялык функцияларынан келип чыгат. Баалоодо инсанга таасир этүүчү эң маанилүү каражат. Анын жардамы менен балдардын жакшы сапаттары тарбияланат, математикалык билимди өз алдынча өздөштүрүүсү калыптанат, мугалимдин жана класстык жамааттын алдында балдардын өзүн-өзү контролдоосу, тартиптүүлүгү, жоопкерчилиги калыптанат.

Окутуу процессинде балдардын окуп үйрөнүү мүмкүнчүлүктөрүн өркүндөтүү зор мааниге ээ. Ошол себептен тигил же бул кемчиликтерди, каталарды пайда кылуунун себептерин баалоодо, негизги методикалык каражат катары, себептүүлүк принцибине таянат. Бул принцип негизинен ар бир конкреттүү катанын маңызын иликтөө максатында себептик байланышты орнотуу үчүн, окуу процессиндеги кемчиликтерди аныктоо үчүн колдонулат.

Принциптерге таянуу менен окуу, математиканы окутуу процессинде педагогикалык баалоодо белгилүү бир функцияларды аткарат.

Окуу процессинде түшүнүктөрдү өздөштүрүүдөгү баалоодонун функциялары катары төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот: таанып-билүүчүлүк, маалыматтуулук, түшүндүрүүчүлүк, контролдоочулук, баалоочу, тарбиялоочу, таасир кылуучу жана прогноздоочу функциялар.

1. *Таанып билүүчүлүк функция.* Окуу көндүмдөрүн, математикалык окуу материалын өздөштүрүү процессинде дайыма жаңы билимдер калыптандырылат. Баалоодонун жардамы менен балдардын абалы, анын өнүгүү мүнөзү жөнүндө, жетишпегендиктери, алардын себептери жана өнүгүүнүн келечеги жөнүндө жаңы маалымат алынат. Демек, балдардын абалын баалоодо аркылуу мугалим үчүн жаңы маалымат алынат, балдардын өздөштүрбөгөн

себептерин туура аныктоого мүмкүндүк түзүлөт, өздөштүрүүдөгү пайда болгон кемчиликтер жөнүндө жана андагы натыйжалар жөнүндө мугалимдин тажрыйбасы артат, пайда болгон кемчиликтерди жоюу үчүн пландар түзүлөт. Бул жерде, биздин көз карашыбызда, салттуу текшерүүгө караганда баалоодонун негизги артыкчылыгы көрүнүп турат.

2. *Маалыматтуулук функциясы.* Баалоодо окуучу жөнүндө маалымат алынат. Бул маалымат тиешелүү субъектилерге (педагогдорго, Балдарга, жетекчилерге) абдан керек. Ал маалыматтар окуу процессин башкарууга дагы өз пайдасын тийгизет, анткени пайда болгон кемчиликтерди жоюу жөнүндө кандайдыр бир деңгээлде башкаруу чечими чыгарылат.

3. *Түшүндүрүүчүлүк функция.* Бул функция – учурдагы жагдайды терең талдоо керектигин, балдардын билими жөнүндөгү кемчиликтин себебин түшүндүрүүнү көрсөтөт. Себепти түшүндүрүүчү процедура көмүскөдөгү фактыларды сууруп чыгууну көздөйт, айрыкча, бул окуу материалын өздөштүрүүнүн процессине жана жыйынтыгына таасир этет.

4. *Контролдоочулук функция.* Балдардын окуу ишмердүүлүгү контролдоого алынып турушу керек. Максатка жетүүдөгү аракет, балдардын даярдык деңгээли, мугалимдердин профессионалдык сапаты, окутууну уюштуруучу каражаттар жана формалар – бүткүл педагогикалык процесс пландуу болушу зарыл. Бул процесс башкаруучунун жана мугалимдин көзөмөлүндө болуусу керек.

5. *Баалоочу функция.* Бардык эле баалоодо белгилүү бир абал менен салыштыруу максатында уюштурулат. Демек, окутуу ишмердүүлүгүнүн жыйынтыгы критерийлер жана көрсөткүчтөр аркылуу салыштыруу менен баалоо түшүнүгүн пайда кылат.

6. *Тарбиялоочу функция.* Балдардын математикалык окуу жетишкендиктерин баалоодо тарбиялык зор мааниге ээ. Баарынан мурун, ал окуу процессине катышуучулардын өз ара аракет кылуусуна жоопкерчиликти арттырууга жардам берет. Баалоодо тапшырмаларды өз убагында аткарууга, өз оюн кыска, мазмундуу түшүндүрүүгө, математикалык ой жүгүртүүгө үйрөтөт, мугалим менен балдардын ортосунда байланышты жана мамилени жөнгө салууга мүмкүндүк берет.

7. *Таасир кылуучу функция.* Баалоодонун жыйынтыгы окуу процессинин келечегине түздөн-түз таасир этет. Окуу, математиканын окуу материалы улам татаалдашкан тартипте жайгашкан. Улам кийинки окуу материалы мурунку материалдын өздөштүрүлүшүнөн көз каранды. Алынган жыйынтыктар, жетишпегендиктер жана кетирген каталыктар, кемчиликтердин себептери аркылуу жакшыртууну, жетишпегендиктерди жоюу үчүн чара көрүүнү жандантат.

8. *Прогноздоочу функция.* Педагогикалык баалоодо балдардын келечектеги жетишүүсүн болжолдойт. Бардык эле кабыл алынган башкаруучу чечимдер прогноздоочу мүнөздө болот. Эң эле керектүүсү болуп балдардын келечектеги жетишкендигин прогноздоо, белгиленген максаттарга жетүү үчүн чара көрүү, ар кандай кырдаалдарга карата вариативдүү (ар кандай) чечимдерди даярдоо эсептелет.

Окуу, математиканы окутуу процесси – бул ишмердүүлүктүн системасы. Окуу процессинде балдардын билимди өздөштүрүүсү, калыптанышы, өнүгүүсү

жана тарбиялануусу ишке ашырылат. Ю.К. Бабанский, В.П. Беспалько, В.К. Дьяченко, Т.А. Иванова, С.К. Калдыбаев, В.В. Краевский, И.Я. Лернер, М.Н. Скаткин, И.Ф. Харламов, Т.А. Шамова, Г.И.Щукина окуу процессинин негизин ишмердүүлүктүн алкагында карашып, мугалим менен балдардын функциясын ушул процесстин алкагында талкууга алышкан жана аныкташкан.

В.В. Краевский жана И.Я. Лернер окуу процессинин түзүлүшүн аныктоодо анын динамикалуулугун жана бир бүтүндүгүн баса белгилешкен. Алардын ырастоолоруна ылайык окуу процессинин негизги элементтери катары төмөнкүлөр эсептелет [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]:

- мектептин социалдык талабы (окутуунун жалпы максаты);
- окутуунун максаты катары билим берүүнүн мазмуну;
- мугалимдин ишмердүүлүгү жана анын каражаттары;
- окуу мотиви;
- балдардын ишмердүүлүгү жана анын каражаттары; □ өздөштүрүү механизми; □ өздөштүрүүнүн жыйынтыгы.

В.К.Дьяченко окуу процессинин компоненттери катары окутуунун максатын; окутуу ишмердүүлүгүн; окуу материалынын мазмунун; окутууну уюштуруунун формасын аныктаган.

Окутуу процесси дагы ушул структуранын алкагында жүзөгө ашырылат. Андыктан окуу процессинде баалоодону уюштуруунун ролун аныктоо математика предметин колдонуу менен жүргүзүлмөкчү. Демек, окууга карата технологиялык мамиле жогоруда келтирилген окуу процессинин бардык компоненттерин баалоодону талап кылат.

Окутуу процессинде алгачкы болуп окутуунун максаты, б.а. пландалган жыйынтыгы баалоого алынат. Канчалык деңгээлде билим берүү, тарбия берүү жана өркүндөтүү максаты ишке ашырыла алат, аны кантип билебиз, аныкталган педагогикалык милдет кандай аткарылганын кантип байкайбыз – мына ушул суроолорго жооп алынышы керек, Жетишпеген жактары кайсы, мүмкүн болгон кемчиликтерди жоюу үчүн эмнелер алдын ала эскертилиши керек деген божомолдоолорду баалоонун ишмердүүлүгү тастыктап бере алат.

Окуу материалынын мазмуну мамлекеттик билим берүү стандартына туура келүү деңгээли менен бааланат. *Окуу материалын оңой өздөштүрүү үчүн мазмун канчалык сапаттуу уюштурулгандыгын аныктоо окуу материалынын мазмунун баалоодо маселесин ишке ашырат.* Көрсөтмөлүүлүк, уюштуруунун сапаты жана жөнөкөйлүк –окуу материалынын мазмунун баалоонун сапаттык көрсөткүчү. Баалоонун жыйынтыгы менен окуу материалынын мазмуну жакшырышы жана кайра каралышы мүмкүн.

Окутуунун каражаттары, ыкмалары жана формалары алардын иштелип чыгуу жана ишке ашырылуу деңгээлин аныктоо менен диагноздолот. Окутуунун ар бир этабына жекече жана өзгөчө ыкмалар, формалар жана каражаттар колдонулат. Баалоодо учурунда алардын пландуу негизде жана сапаттуу колдонуусу текшерилет.

Окуу ишмердүүлүгүн баалоо негизги этап болуп саналат. Бул этапта балдардын тааныпбилүү ишмердүүлүгү бааланат. Анын жардамы менен балдардын милдетти жана максатты түшүнүү деңгээли, зарылдыктардын жана мотивдердин болушу, жаңы окуу материалын өздөштүрүү даражасы, түшүнүктүн

калыптануу жана өздөштүрүү деңгээли, балдардын эмоционалдык баалуулуктарга көз карашы, өзүн-өзү текшерүүнүн калыптануу деңгээли, рефлексиясы жана өзүнүн иш-аракетин баалоосу аныкталат.

Окутуунун натыйжасы – бул бардык балдардын ишмердүүлүгүнүн жыйынтыгы, керек болсо, бул бардык педагогикалык системалардын ишмердүүлүгүнүн жыйынтыгы. Жыйынтыкты баалоо аркылуу окуу процессинин башка компоненттеринин ишмердүүлүк сапаты жөнүндө чечим чыгарууга болот. Окутуунун натыйжасы – бул максатын ишке ашырылышынын, окуу материалынын мазмунунун уюштурулушунун, окутуунун ыкмалары, формалары жана каражаттарынын колдонулушунун жыйынтыгы. Алардын сапаттуу уюштурулушу окутуунун натыйжасынын сапатына таасирин тийгизет. Бул мугалим менен балдардын математикалык билимдерди өздөштүрүүдөгү бирдиктүү ишмердүүлүгүнүн жыйынтыгы. Ошондуктан окутуунун натыйжасын баалоодону сапаттуу уюштурууга өзгөчө көңүл бурулат. Кийинки ишмердүүлүктү пландоо, ишмердүүлүктү жакшыртуу, корретирлөөчү иш-аракеттерди уюштуруу баалоодону натыйжалуу уюштуруудан көз каранды.

Билим берүү процесси үчүн балдардын азыркы учурдагы абалы гана эмес, анын келечектеги өнүгүүсүн пландап алуу негизги максат болуп эсептелет. Баалоодо балдардын өнүгүүсүндөгү кандайдыр бир четтөөлөрдү аныктаганга багытталгандыктан, ал жетишпеген жактарын жоюу талабын иштеп чыгууну жана ошол эле убакта таанып билүү ишмердүүлүгүн стимулдаштырууну, балдардын өнүгүшүнө түрткү берүү максатында анын күчтүү жактарын колдоону талап кылат. Бирок буга чейинки абалын аныктабай, билбей туруп, азыркы абалынын себебин ачып көрсөтүү жана келечектеги өнүгүүсүн божомолдоо мүмкүн эмес. Балдардын буга чейинки абалы, балдардын учурдагы абалы жетиштүү түрдө аныкталган учурда жана балдардын келечектеги абалы белгиленгенде гана балдардын абалын толук ачып көрсөтүүгө жана анын өнүгүү тенденциясын белгилөөгө болот.

Адабияттар:

1. Гургенидзе, Д.Х. Принципы и методы проверки и оценки знаний учащихся в советской школе [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Д.Х. Гургенидзе. – М. 1955. -21с.
2. Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики [Текст] // Учебное пособие для слушателей ФПК директоров общеобразовательных школ и в качестве учебного пособия по спецкурсу для студентов пед.институтов /Под.ред. М.Н. Скаткина. 2е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1989. –с.157-160.
3. Ельникова, Г.В. Совершенствование контроля и учета знаний учащихся в средней школе (на материале химии) [Текст]: дис. ...канд. пед. наук / Г.В. Ельникова. – Харьков. 1983. -246с.
4. Касымова, Г.А. Мектеп окуучуларынын окуу жетишкендиктерин баалоонун өзгөчөлүктөрү [Текст]/ Г.А. Касымова// Известия Вузов. – 2009. – № 6. – С. 250-253.
5. Лордкипанидзе, Д.О. Принципы, организация и методы обучения [Текст] / Д.О. Лордкипанидзе. –М. 1955. -172с.
6. Михайлычев, Е. А. Теоретические основы педагогической диагностики [Текст]: дис.

... д-ра пед. наук / Е. А. Михайлычев. - Бухара, 1991. - 401 с.